

# Облікова картка дисертації

## I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0825U002824

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 09-07-2025

Статус: Захищена

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:



## II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Ченцов Ярослав Миколайович

2. Yaroslav Chentsov

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 032

Назва наукової спеціальності: Історія та археологія

Галузь / галузі знань: гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Історія та археологія

Дата захисту: 28-08-2025

Спеціальність за освітою: Історія та археологія

Місце роботи здобувача: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Код за ЄДРПОУ: 02071091

Місцезнаходження: вул. Дворянська, буд. 2, Одеса, 65082, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

### **III. Відомості про організацію, де відбувся захист**

**Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради):** PhD 10081

**Повне найменування юридичної особи:** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**Код за ЄДРПОУ:** 02071091

**Місцезнаходження:** вул. Дворянська, буд. 2, Одеса, 65082, Україна

**Форма власності:** Державна

**Сфера управління:** Міністерство освіти і науки України

**Ідентифікатор ROR:**

### **IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію**

**Повне найменування юридичної особи:** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**Код за ЄДРПОУ:** 02071091

**Місцезнаходження:** вул. Дворянська, буд. 2, Одеса, 65082, Україна

**Форма власності:** Державна

**Сфера управління:** Міністерство освіти і науки України

**Ідентифікатор ROR:**

### **V. Відомості про дисертацію**

**Мова дисертації:** Українська

**Коди тематичних рубрик:** 03.61.11, 03.61.91, 05.11, 05.31

**Тема дисертації:**

1. Кочове населення степової України періоду Улусу Джучі: реконструкція структури ідентичностей.
2. Nomadic population of the steppe Ukraine of the Ulug Ulus period: reconstruction of the structure of identities.

**Реферат:**

1. Реконструкція структури ідентичностей кочового населення степової України у період функціонування тут Улусу Джучі є оригінальним для вітчизняної історіографії дослідженням, що сприяє глибшому розумінню процесів, що відбувалися на цих землях після монгольської навали і аж до розпаду утвореної тут держави Чингізидів. Значну увагу дослідники приділяли вивченню міст та поселень Улусу Джучі на території України, проте, багаточисельне кочове населення цієї держави здебільшого залишається мало вивченим. Ускладнює цю ситуацію й практична відсутність писемних джерел, котрі б згадували про цих кочовиків. Аналіз поховань, що належали кочовикам періоду Улусу Джучі, за допомогою, в тому числі, сучасних методів дослідження (зокрема, методу тривимірного моделювання) дозволив виявити специфічні прояви структури їх базових ідентичностей – етнічної, гендерної, регіональної та статусової, а також встановити механізми спотворення ідентичностей. Такий підхід дозволяє суттєво розширити наявну інформаційну базу про це поліетнічне та специфічне населення степів України середини XIII – XIV ст. Актуальність історичних досліджень проблематики зумовлена тим, що питання історичного розвитку та культурної специфіки

кочового населення степової зони України доби Улусу Джучі досі недостатньо висвітлене в сучасній українській історіографії. Базові дослідження здебільшого зосереджувалися на політико-економічних аспектах історії цього державного утворення або на аналізі поселенських об'єктів. Широкомасштабні археологічні розвідки, що стосуються матеріальної культури цих спільнот, здійснювалися переважно у радянський період, однак з того часу суттєво змінилися як підходи до фіксації та обробки археологічного матеріалу, так і концептуальні засади його інтерпретації. Слід підкреслити, що в українській історичній та археологічній науці проблема реконструкції структур ідентичностей цього населення й можливостей їх осмислення на основі археологічних джерел у подібному ракурсі порушується вперше. У межах дисертаційного дослідження розглядаються поховальні пам'ятки кочовиків степу України періоду Улусу Джучі, а також об'єкти, які раніше були віднесені до цієї групи, однак автор ставить під сумнів доцільність їх такої атрибуції. Географічно пам'ятки охоплюють всю територію українського степу, а щільність їх виявлення значною мірою залежить від інтенсивності археологічних досліджень у відповідних регіонах. Переважна більшість об'єктів була відкрита в радянський період, деякі – ще до 1922 року. Після здобуття Україною незалежності науковий інтерес до цих пам'яток був обмеженим. Хоча кожна з них має свої особливості, за низкою ознак вони формують єдиний комплекс поховальних пам'яток періоду Улусу Джучі. Метою цього дисертаційного дослідження є встановлення структури ідентичностей кочовиків Степової України періоду Улусу Джучі на підставі дослідження їх археологічних пам'яток, передусім, поховальних. Предмет дослідження - поховальні пам'ятки кочовиків степу України періоду Улусу Джучі. Вступ висвітлює актуальність теми роботи, визначає об'єкт та предмет дослідження, хронологічні та територіальні рамки дисертації. Також визначаються мета і завдання дослідження, його методологія, унаочнені наукова новизна та практичне значення.

2. The reconstruction of the structure of identities of the nomadic population of steppe Ukraine during the period of functioning of the Ulug Ulus is an original study for national historiography, which contributes to a deeper understanding of the processes that took place in these lands after the Mongol invasion and until the collapse of the Chinggisid state formed here. Researchers have paid considerable attention to the study of the cities and settlements of the Ulug Ulus in Ukraine, but the numerous nomadic population of this state remains largely unexplored. This situation is further complicated by the practical absence of written sources that would mention these nomads. The analysis of the burials belonging to nomads of the Ulug Ulus period, using, among other things, modern research methods (in 8 particular, the method of three-dimensional modelling), has revealed specific manifestations of the structure of their basic identities - ethnic, gender, regional and status, as well as the mechanisms of identity distortion. This approach allows us to significantly expand the available information base about this multi-ethnic and specific population of the steppes of Ukraine in the middle of the thirteenth and fourteenth centuries. The relevance of historical research on this issue is due to the fact that the issue of historical development and cultural specificity of the nomadic population of the steppe zone of Ukraine in the era of the Ulug Ulus is still insufficiently covered in modern Ukrainian historiography. Basic research has mostly focused on the political and economic aspects of the history of this state formation or on the analysis of settlement sites. Large-scale archaeological research on the material culture of these communities was carried out mainly in the Soviet period, but since then, both the approaches to recording and processing archaeological material and the conceptual foundations of its interpretation have changed significantly. It should be emphasised that the problem of reconstructing the identity structures of this population and the possibilities of understanding them on the basis of archaeological sources is being raised in Ukrainian historical and archaeological science from this perspective for the first time. This dissertation examines the funerary monuments of the nomads of the Ukrainian steppe of the Ulug Ulus period, as well as the sites that were previously attributed to this group, but the author questions the appropriateness of such attribution. Geographically, the monuments cover the entire territory of the Ukrainian steppe, and the density of their discovery largely depends on the intensity of archaeological research in the respective regions. The vast majority of sites were discovered during the Soviet period, some before 1922. After Ukraine gained independence, scientific interest in these sites was limited. Although each of them has its own peculiarities, they form a single complex of funerary monuments of the Ulug Ulus period in a number of ways. 9

The purpose of this dissertation is to establish the structure of the identities of the nomads of Steppe Ukraine of the Uluh Ulus period based on the study of their archaeological sites, primarily funerary ones. The subject of the study is the funerary monuments of the nomads of the Ukrainian steppe of the Ulug Ulus period. The introduction highlights the relevance of the topic, defines the object and subject of the study, the chronological and territorial framework of the dissertation. It also defines the purpose and objectives of the study, its methodology, and outlines its scientific novelty and practical significance. The list of publications and participation in conferences that testify to the approbation of the results of the dissertation is provided.

**Державний реєстраційний номер ДіР:**

**Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки:** Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

**Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності:** Не застосовується

**Підсумки дослідження:** Нове вирішення актуального наукового завдання

**Публікації:**

- Ченцов Я. М. [Chentsov Ya. M.] Фотограмметрія у структурі трансдисциплінарної археології: приклад моделювання артефактів із середньовічного степу України [Photogrammetry in the structure of transdisciplinary archaeology: example of modelling artefacts from the medieval steppe of Ukraine] / С. Б. Радченко, Я. М. Ченцов [S. B. Radchenko, Ya. M. Chentsov] // Археологія [Arheologia]. – 2025. – № 1 [No 1]. – С. 121–148 [P. 121–148]. 20
- Ченцов Я. М. Поселенські пам'ятки золотоординського періоду в українському правобережному степу / Я. М. Ченцов // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. – 2023. – Т. 34(73), № 4. – С. 104–109.
- Ченцов Я. М. До питання етнічної виразності матеріальної культури кочовиків Улусу Джучі / Я. М. Ченцов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – 2024. – Вип. 39. – С. 8–14.
- Chentsov Ya. The problem of the attribution of burials of medieval nomads on the territory of the Ukrainian steppe on the example of three burials from the Novosilsky kurgan complex / Ya. Chentsov // Cercetări Arheologice. – 2024. – Vol. 31, iss. 1. – P. 249–260.

**Наукова (науково-технічна) продукція:** аналітичні матеріали

**Соціально-економічна спрямованість:**

**Охоронні документи на ОПВ:**

**Впровадження результатів дисертації:** Планується до впровадження

**Зв'язок з науковими темами:** 0122U200056

## **VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)**

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові:**

1. Сминтина Олена Валентинівна

2. Olena Smyntyna

**Кваліфікація:** д. і. н., професор, 07.00.01

**Ідентифікатор ORCID ID:** 0000-0003-2020-2307

**Додаткова інформація:**

**Повне найменування юридичної особи:** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**Код за ЄДРПОУ:** 02071091

**Місцезнаходження:** вул. Дворянська, буд. 2, Одеса, 65082, Україна

**Форма власності:** Державна

**Сфера управління:** Міністерство освіти і науки України

**Ідентифікатор ROR:**

## **VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів**

**Офіційні опоненти**

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові:**

1. Казакевич Геннадій Михайлович

2. Gennadiy Kazakevich

**Кваліфікація:** д.і.н., професор, 07.00.05

**Ідентифікатор ORCID ID:** 0000-0003-2690-860X

**Додаткова інформація:**

**Повне найменування юридичної особи:** Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**Код за ЄДРПОУ:** 02070944

**Місцезнаходження:** вул. Володимирська, буд. 60, Київ, 01033, Україна

**Форма власності:**

**Сфера управління:** Міністерство освіти і науки України

**Ідентифікатор ROR:** Не застосовується

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові:**

1. Біляєва Світлана Олександрівна

2. Svitlana Biliaieva

**Кваліфікація:** д. і. н., доцент, 07.00.06

**Ідентифікатор ORCID ID:** 0000-0003-3113-7619

**Додаткова інформація:**

**Повне найменування юридичної особи:** Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

**Код за ЄДРПОУ:** 16459396

**Місцезнаходження:** вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

**Форма власності:** Державна

**Сфера управління:** Міністерство освіти і науки України

**Ідентифікатор ROR:**

## **Рецензенти**

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові:**

1. Петрова Наталія Олександрівна
2. Nataliia Petrova

**Кваліфікація:** к.і.н., доцент, 07.00.05

**Ідентифікатор ORCID ID:** 0000-0001-9536-4357

**Додаткова інформація:**

**Повне найменування юридичної особи:** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**Код за ЄДРПОУ:** 02071091

**Місцезнаходження:** вул. Дворянська, буд. 2, Одеса, 65082, Україна

**Форма власності:** Державна

**Сфера управління:** Міністерство освіти і науки України

**Ідентифікатор ROR:**

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові:**

1. Чепіженко Вадим Віталійович
2. Vadym Chepizhenko

**Кваліфікація:** к. і. н., доцент, 07.00.02

**Ідентифікатор ORCID ID:** 0000-0002-9235-9875

**Додаткова інформація:**

**Повне найменування юридичної особи:** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**Код за ЄДРПОУ:** 02071091

**Місцезнаходження:** вул. Дворянська, буд. 2, Одеса, 65082, Україна

**Форма власності:** Державна

**Сфера управління:** Міністерство освіти і науки України

**Ідентифікатор ROR:**

## **VIII. Заключні відомості**

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові  
голови ради**

Кушнір В'ячеслав Григорович

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові  
головуючого на засіданні**

Кушнір В'ячеслав Григорович

